Chapter 9

bihar board class 10th sanskrit solutions स्वामी दयानन्दः

अभ्यासः

मौखिक

1 . स्वामिनः दयानन्दस्य विषये द्वे वाक्ये वदत । उत्तरम्- स्वामिनः दयानन्द एक : महान् समाजसुधारकः आसीत् । स : आधुनिक भारतवर्षे समाजसेवा शिक्षायाश्च महान् उद्धारकः आसीत् ।

2 . अधोलिखितानां समस्तपदानां विग्रहं वदत –
धर्माद्धारकः , सत्यान्वेषी , वैषम्यनिवारक :, शिखरस्थानीयः , संस्कृतशिक्षा

उत्तरम्- धर्मोद्धारक : -धर्मस्य उद्धारकः ।
सत्यान्वेषी – सत्यस्य अन्वेषी ।
वैषम्यनिवारकः – वैषम्यस्य निवारकः ।
शिखरस्थानीयः – शिखरे स्थानीयः ।
संस्कृतशिक्षा – संस्कृतस्य शिक्षा ।

3 . सन्धिविच्छेदं कुरुत –
संकल्पाच्च , धर्मान्तरम् , समाजोद्धरणस्य , सत्यान्वेषिणः , विग्रहार्पितानि
उत्तरम्- संकल्पाच्च- संकल्पात् + च ।
धर्मान्तरम् – धर्म + अन्तरम् ।
समाजोद्धरणस्य – समाज + उद्धरणस्य । सत्यान्वेषिणः – सत्य + अन्वेषिणः ।
विग्रहार्पितानि – विग्रह +अर्पितानि ।

4.पञ्च अव्ययपदानि वदत ।
उत्तरम्- यथा , तथा , सम्प्रति , च , शीघ्रम् ।

लिखितः 1 . अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत
(क)मध्यकाले काः भारतीयं समाजम् अदूषयन् ?
(ख)के हिन्दुसमाज तिरस्कृत्य धर्मान्तरणं स्वीकृतवन्तः ?
(ग) स्वामिनः दयानन्दस्य जन्म कुत्र अभवत् ?
(घ) विग्रहार्पितानि द्रव्याणि के भक्षयन्ति ?
(ङ)रात्रिजागरणं विहाय मूलशङ्करः कुत्र गतः ?

उत्तरम्– (क) मध्यकाले कुत्सितरीतयः भारतीय समाजम् अदूषयन् ।
(ख) दलिता : हिन्दुसमाज तिरस्कृत्य धर्मान्तरणं स्वीकृतवन्तः ।
(ग)स्वामिनः दयानन्दस्य जन्म गुजरातप्रदेशस्य टंकरानामके अभवत् ।
(घ) विग्रहार्पितानि द्रव्याणि मूषकाः भक्षयन्ति ।
(ङ)रात्रिजागरणं विहाय मूलशङ्करः गृहं गतः ।

https://www.evidyarthi.in/

2 . निम्नलिखितानां पदानां सन्धिविच्छेदं कुरुत –

एवाध्ययनस्यास्य , विग्रहमारुहा , वर्षेऽभूत , स्वजीवनमसावर्पितवान् , समाजोद्धारकैः , विद्यालयानाञ्च ।

उत्तरम्- एवाध्ययनस्यास्य- एव + अध्ययनस्य + अस्य ।

विग्रहमारुह्य – विग्रहम + आरुह्य ।

वर्षेऽभूत् – वर्षे + अभूत् ।

स्वजीवनमसावर्पितवान् – स्वजीवनम् – असौ + अर्पितवान् ।

समाजोद्धारकैः – समाज + उद्धारकैः । विद्यालयानाञ्च – विद्यालयानम् + च ।

3.अधोलिखितवाक्येषु कोष्ठात् समुचितं पदमादाय रिक्तस्थानानि पूरयत –

(क)स्वामी दयानन्दः .... आसीत् । (समाजोद्धारकः / कृषक

(ख)बालकस्य नाम .... इति कृतम् । (मूलविष्णुः । मूलशङ्करः)

(ग) शङ्करस्य विग्रहमारुहा .... विग्रहार्पितानि द्रव्याणि भक्षयन्ति । (खगाः / मूषकाः)

(घ)रात्रिजागरणं विहाय मूलशङ्करः .... गतः । (गृहम् / विद्यालयम्)

(ङ) स्वामी दयानन्दः संस्थापकः आसीत् । (आर्यसमाजस्य / सिखसमाजस्य)

उत्तरम्-

(क) स्वामी दयानन्दः समाजोद्धारकः आसीत् । (ख) बालकस्य नाम मूलशङ्करः इति कृतम् । (ग)शङ्करस्य विग्रहमारुह्य मूषकाः विग्रहार्पितानि द्रव्याणि भक्षयन्ति ।

(घ) रात्रिजागरणं विहाय मूलशङ्करः गृहम् गतः । (ङ) स्वामी दयानन्दः आर्यसमाजस्य संस्थापकः आसीत् ।

4 . निम्नलिखितानां पदानां प्रकृतिप्रत्ययविभागं कुरुत-

दर्शयित्वा , विरच्य , परित्यज्य , स्मरणीयम् , दृष्टम् , कृतम् , गतः

उत्तरम्

दर्शयित्वा=दृश् णिच् + क्त्वा

विरच्य =वि + रच् + ल्यप्

परित्यज्य =परि + त्यज् + ल्यप्

स्मरणीयम्=स्मृ + अनीयर्

दृष्टम् =दृश् + क्त

कृतम्= कृ + क्त

गतः =गम् + क्त

5 . कोष्ठकस्थेभ्यः धातुभ्यः उचितप्रत्ययं योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत –

(क) प्राचीनसमाजे अनेके दोषाः .... (अस्)

(ख)तस्य जन्म 1824 ईस्वी वर्षे....... । (भू) (ग)बालकस्य नाम मूलशङ्करः इति .... I (कृ) (घ)दयानन्दस्य योगदानं सदा ....। (स्मृ)

(ङ) ततः मूलशङ्करे वैराग्यभावः .... । (गम्) उत्तरम्- (क) प्राचीनसमाजे अनेके दोषा : आसन् । (ख)तस्य जन्म 1824 ईस्वी वर्षे अभूत् ।

(ग)बालकस्य नाम मूलशङ्करः इति कृतम् ।

(घ) दयानन्दस्य योगदानं सदा स्मरणीयम् ।

(ङ) ततः मूलशङ्करे वैराग्यभावः समागतः ।

https://www.evidyarthi.in/

6 . अधोलिखितानां पदानां संस्कृतवाक्येषु प्रयोगं कुरुत –
मूषकः , विद्वान , धर्मोद्धारकः , अगच्छत् , सह
उत्तरम्-
मूषक : गृहे मूषक : धावति ।
विद्वान् – देवदत्तः विद्वान् आसीत् ।
धर्मोद्धारक : -स्वामी दयानन्दः धर्माद्धारकः आसीत् । अगच्छत् – उमेश : विद्यालयात् गृहं अगच्छत् ।
सह – रामेण सह सीताऽपि वनं गतवती ।

7 . निम्नलिखितानां पदानां विपरीतार्थकपदानि लिखत –
विद्वान् , दोषः , पराजितः , अनास्था , उपकारम् , प्रारम्भः , गर्हितः , वैषम्यम्

उत्तरम्-
विद्वान् – मूर्खः ।
दोषः – गुणः ।
पराजितः – विजितः ।
अनास्था- आस्था ।
उपकारम् अपकारम् ।
प्रारम्भ : -समाप्तिः ।
गर्हितः – प्रशंसितः ।
वैषम्यम् साम्यम् ।

8 . अधोलिखितेषु पदेषु धातुयुक्तम् उचितं प्रत्ययं निर्दिशत –
(क)गत : – गम्...............(घञ् । क्तः)
(ख)गत्वा- गम् +............... (ल्युट् । क्त्वा)
(ग) गमनीयम् -गम् + ... (अनीयर् / ल्यप्)
(घ) उपगम्य -गम् + ... (ल्यप् / क्त्वा) (ङ) गन्तुम्- गम् + ... (यत् / तुमुन्) उत्तरम्- (क) गत :- गम् + क्तः
(ख) गत्वा-गम् + क्त्वा
(ग) गमनीयम्- गम् + अनीयर
(घ) उपगम्य -गम् + ल्यप्
(ङ)गन्तुम्- गम् + तुमुन्

9 . अधोलिखितानि रेखाङ्कितपदानि बहुवचने परिवर्तयत
(क) स : ग्रन्थं विरच्य महान्तम् उपकारम् अकरोत् । (ख)सः प्राचीनशिक्षायां दोषमः अदर्शयत् ।
(ग) स : गृहम् अपश्यत् ।
(घ)तत्र देवः पूजितः ।
(ङ)सः खगं पश्यति ।
उत्तरम्– (क) ग्रन्थानि
(ख)दोषाः
(ग) गृहाणि
(घ) देवाः , पूजिताः
(ङ) खगान्

https://www.evidyarthi.in/

10 . अधोलिखितं रेखाङ्कितपदमनुसृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत –
(क) मध्यकाले धर्मकार्येषु आडम्बर : आसीत् । (ख) तत्र विधवानां स्थितिः गर्हिता अस्ति ।
(ग) बालकस्य नाम मूलशङ्करः आसीत् ।
(घ) मूलशङ्करः मेधावी आसीत् ।
(ङ) आर्यसमाजस्य शाखा : देशे विदेशेषु च वर्तन्ते । (च)मूलशङ्करस्य मूर्तिपूजां प्रति अनास्था जाता ।
(छ) गृहं परित्यज्य स : गतः ।

उत्तरम्-
(क) मध्यकाले केषु आडम्बरः आसीत् ?
तत्र विधवानां स्थितिः का अस्ति ?
(ग) कस्य नाम मूलशङ्करः आसीत् ?
(घ)क : मेधावी आसीत् ?
(ङ)कस्य शाखा : देशे विदेशेषु च वर्तन्ते ?
(च)मूलशङ्करस्य का प्रति अनास्था जाता ?
(छ)किम् परित्यज्य स : गतः ?

11 . अधोलिखितेषु पदेषु प्रयुक्तां विभक्तिं लिखत – सत्यान्वेषिणः , विधवानाम् , विषमे , धर्मोद्धारकाः , तेषु , प्रतिमायाम , वैदिकधर्मस्य , संस्कृतेन ।
उत्तरम्- सत्यान्वेषिणः- प्रथमा (बहुवचन)
विधवानाम् – षष्ठी (बहुवचन)
विषमे — सप्तमी
धर्माद्धारका : -प्रथमा (बहुवचन)
तेषु सप्तमी (बहुवचन)
प्रतिमायाम् सप्तमी (एकवचन)
वैदिकधर्मस्य – षष्ठी (एकवचन)
संस्कृतेन – तृतिया (एकवचन)

https://www.evidyarthi.in/